

giti ténylegesen a helytörténetírást és azon át a honismereti mozgalmat is, ha elvégzi a nélkülözhetetlen a l a p k u t a t á s o k a t . E három intézményben vagy ezek közreműködésével kell megszületnie egy-egy megye helytörténeti lexikonának, régészeti topográfiájának, a sajtóbibliográfiának és sokféle más segédletnek, a megye legfontosabb írásos emlékeit publikáló forráskiadványoknak stb. Az összefoglaló, rendszerező, kézikönyv jellegű munkákat a három megyei intézményben kell megcsinálni. Ebbe is bevonhatunk néhány külső munkatársat, helytörténeti kutatással foglalkozó pedagógust, a feladat terhét azonban nekünk kell viselnünk, főként szakmai felelősség tekintetében. A jelzett alapmunkálatokban mindhárom intézmény megtalálja a sajátosan reászabott területet. Együttal mind a megyei könyvtár, mind pedig két partnere messzemenő lehetőséget kap - s rá is kényszerül - a regionális, megyehatáron túltekintő együttműködésre, amely az utóbbi időkben a korábbiaknál is halványabb.

Könyvtárak, levéltárak, múzeumok és a helyismereti kiadványügy

FOGARASSY Miklós

Az alábbi tanulmány lényegi gondolatai a siófoki konferencia harmadik napján tartott előadásban, bővebben kifejtve hangzottak el.

A kiadványi kérdésekre a három közgyűjtemény együttműködéséről folytatott háromnapos vita és a gyűjtőköri, feldolgozási, szervezési kooperációt tárgyaló referátumok után került sor, ezért számos lényeges, de a témával összefüggő kérdésre a szerzőnek nem kellett kitérnie. Bevezetésként helyénvalónak látszik tehát összefoglalni azokat a fontosabb, a konferencia résztvevőinek egyetértésével kialakult gondolatokat, melyeket a szerző tanulmánya kiindulópontjának tekint.

1. A három közgyűjtemény - könyvtár, levéltár, múzeum - tevékenységét szabályozó és érvényben lévő rendeletek jelenleg egymásnak jó néhány ponton ellentmondanak. A joganyag felülvizsgálata, miniszteriális szintű egyeztetése sürgető és elkerülhetetlen. A legfontosabb, az együttműködést leginkább akadályozó kérdéskör a g y ű j t ő k ö r i elhatárolásé. Mivel azonban a reális helyzet megyénként eltérő, nem célszerű arra számítani, hogy a határok rendeletileg pontosan rögzíthetők. A helyi tanácsok művelődési osztályainak irányításával kell írásban rögzített együttműködési tervet, gyűjtőköri megállapodást készíteni (esetleg más, a helyismereti munkában érdekelt szervek bevonásával).

2. Az összehangolt munka feltételei közt elsőként a kölcsönös tájékoztatás látszik legfontosabbnak, legsürgetőbbnek. E feladat akár az "intézményvezetők kollégiuma"-ként javasolt ülések, akár a megyei Helytörténeti Bizottságok keretében, de mindenképpen rendszeres formában oldandó meg.

3. Mindhárom intézményt a helytörténeti-honismereti munkában autonómnak, önálló bázisnak kell tekinteni; nem egymás rovására, hanem az értelmes közös célok érdekében kell regionális kulturát szolgáló tevékenységüket egymáshoz illeszteni. Az anyagi, technikai lehetőségek terén (pl. sokszorosítás, nyomdai kapacitás) éppúgy, mint az állományi kérdésekben (nem az intézmények birtokában lévő anyagok átadása, hanem az igényes feltárás és a hozzáférhetőség biztosítása) ennek szellemében kell egyetértésre jutni.

4. A kiadványi munkát alap kutatásoknak, részletes feltáró munkának kell megelőznie.

MENNYISÉG - MINŐSÉG

A helyismereti (helytörténeti és regionális) kutatás és ismeretterjesztés szolgálatában álló kiadványi tevékenység jelenleg országosan igen változatos, és emellett számos árnyoldala is van. Örvendetes kezdeményezései, példaadó teljesítményei mindhárom intézmény részéről jelentkeznek. Érdemes tehát témánkat tárgyalva tekintetünket ezekre függeszteni, a meglévő értékek felől elindulni, és p o z i t i v formában vázolni fel a tudományt és közművelődést egyaránt szolgáló országos helyismereti kiadványpolitikát. Ha jól gondoljuk végig feladatainkat, legalábbis azok közül a legfontosabbnak látszókat, akkor az e g y ü t t m ü k ö d é s ennek az eszme- és tervrendszernek nélkülözhetetlen része lesz.

A helytörténeti-helyismereti kiadványtermés m e n n y i s é g e pontosan át sem tekinthető, a közelmúltban pedig szinte lenyűgöző méretűvé nőtt. Ebben ne csak az évfordulós időszak alkalmi fellendülését lássuk; jogosnak látszik a feltevés, hogy egy rövid életű nemzeti hagyomány éledt újjá az elmúlt évtizedben. Megváltoztatva természetesen az örökség tartalmát, célját és társadalmi hovatartozása irányát is. Arról a hagyományról van szó, melyet a múlt század végén a hazai felemás polgárosodás helytörténeti érdeklődése indított el, majd - buvópatakszerűen - a két világháború közötti népies mozgalom falukutató, szociográfiai vonzalmu tábora vitt tovább. A dualista korszakban elsősorban a középkori történelem iránti érdeklődés, a történelmi "innen-onnan" töltötte meg a nagyszámu helyi lapokat, folyóiratokat; igényes lecsapódását azonban a korabeli - sokszor dzsentroid jellegű - vidéki értelmiség történeti publikációi öröközték meg. Érdemes felütni a gazdag "tanári publikációkat": vidéki iskolák, intézmények évkönyveit, folyóiratait - érdekes, tartalmas és színes a kép. Az 1920-as, 30-as évek falukutatói közismertebbek. Ez az egészséges és

termékeny, a honszeretetet és az értelmes valóságismeretet egyaránt szolgáló helyi érdeklődés helytörténet-honismeret-helyismeret elnevezéssel és igen változatos formában éledt ujja a hatvanas években szocialista tartalommal, a demokratizmust is szolgálva. A klasszikus történeti vonzalom kisebb aránnyal képviselteti magát a mozgalomban, ez a tendencia azonban korszerűnek látszik, megfelel a jelen társadalmi és tudományos igényeinek. A modern várostörténet is szintetikus, határterületi tudománnyá válik világszerte: a statisztikát, a néprajzot, a gazdaságtörténetet éppugy hasznosítja és adatokkal gazdagítja, mint a köztörténet helyi vonatkozásait - a munkásmozgalom alakulását is csak urbanisztikai, történeti szociológiai, demográfiai stb. adatok birtokában lehet ma már részletesen megrajzolni.

A spontán és sok irányba indult helyi kulturális mozgalom jelenleg - jogosan - igen d e c e n t r a l i z á l t n a k látszik, sok a gazdája, igazi pástora azonban mégis kevés. Szaporaságát, terebélyesedését (a helyi fórumok, szakkörök, monográfiák sarjadzását) azonban lényegében örvendetesnek kell itélni. Az irányítás, a vezető tudományos intézmények feladata azonban a gondozás, a szigorú kritika, az i g é n y s z i n t állandó emelése.

A publikációk száma - mint mondtuk - igen nagy: csupán a "Magyar Nemzeti Bibliográfia" 1969-ben közel száz, ebbe a tárgykörbe tartozó kiadványt regisztrált. A veszély azonban nem a szám nagyságában, hanem a tartalom átlagszínvonalának alacsonyosságában rejlik. E kiadványok tekintélyes része már megjelenéskor is avult, csak egy-egy ünnepség pillanatnyi fényét van hivatva ideig-óráig növelni, hamarost ki is esik az idő rostáján. A lokális hagyománytisztelet, mult- és jelenkutató csak akkor válik igazán értékesé, ha a helyismereti tevékenységet "a tudományos vizsgálódás igényes szempontjai hatják át". Az elszórtan megjelenő művek (tanulmányok, monográfiák) csak így állhatnak össze egységes és életképes szerveződéssé, amely a jövőben valósul meg és - szellemi természetü lévén - láthatatlan. Csak így szolgálhatja az írásos termés a történeti folyamatok (és a jelen) megértését, valamint a közösség demokratikus, kontrollált öngazgatását.

Amikor tehát a felelőtlen (a szakképzettség, forráshivatkozások, lektorálás hijával megjelenő) szapora publikációk ellen emelünk szót, nem a buzgalmat, nem is a szerzők, kiadó szervek jó szándékát vonjuk kétségbe: országos felelősség szellemében tesszük. Lehetőségeink ugyanis igen szűkösek, s miközben csupán reprezentációs célokat szolgáló kiadványok látnak nagy számban napvilágot, alapvető fontosságú kutatások, feltárások, adatgyűjtések és ezek forrásértékű publikációi hiányzanak. Hiszen igen módjával kell gazdálkodnunk a meglévő képzett szellemi, pénzügyi, nyomdai kapacitással (ezek a kiadványok nem egyéni lelkesedésből s nem asztalfióknak készülnek).

A jelenlegi helyzeten nem könnyű, de elképzelhető a változtatás. Az új tanács-törvény ellenére is érvényben vannak azok a r e n d e l k e z é s e k , ame-

lyek a tudományos szakemberek ellenőrzését is biztosíthatják. Minden 1. íven felüli mű megjelentetéséhez a Kiadói Főigazgatóság engedélye kell - s helytörténeti művek esetében ez a szerv szaktanácsért, véleményért az Országos Helytörténeti Bizottsághoz fordul rendszeresen. A területet ismerők előtt azonban jól tudott, hogy a rendeletre való hivatkozás nem elegendő; sok esetben szigorúbban kellene érvényt szerezni az ellenőrzést biztosító jognak. A rövidebb írások esetében is biztosítva látszik a kontroll: a megyei tanácsok igazgatási osztályának láttamozása kell ezekhez is. Manapság, amikor a helyi nyomdák, sokszorosítók gomba módra szaporodnak, országos kulturális érdekké válik a jogszabályok hatékony és a szakemberek bevonásával foganatosított alkalmazása. Még így is marad fenn tennivaló: a helyi művelődés vezető szerveinek - kulturpolitikai tevékenységük keretein belül - kell az irányban munkálkodni, hogy az igényességet, a kutatás, feldolgozás, sőt megfogalmazás minőségi szempontjait mindinkább elfogadtassák. Nem elegendő a "helyismereti buzgalmat" pályázatokkal gerjeszteni, a feltörő energiákat szigorúan megszabott, helyes mederbe kell egyúttal okosan terelni. (Félreértés ne essék: nem a pályázatok ellen, nem a hasznos önművelés ellen szólunk. Talán csak a jó pedagógus tudja a könyvtárosoknál jobban, hogy mennyire összefüggő folyamatokról van szó, és hogy az információtermelés és szétsugárzás, a megértés és továbbgondolás mennyire elválaszthatatlanok egymástól.)

SORREND ÉS SÚLYPONTOK

A kiadványok tulburjánzásának egyik mozgatója a nyomtatott szövegnek - a tartalmi értékeléstől független - tulbecsülése, szinte mitizálása. A helyismeret terén is világosan kell látnunk, milyen hely illel meg f o n t o s s á g i sorrendben a kiadványokat, s egyáltalán a kiadványi munkát. S ez már szorosabban az intézményekre, a könyvtárak, levéltárak, muzeumok vezetőire tartozik. Az értékes és fontos, színvonalukkal a jelen és a jövő érdekeit egyaránt szolgáló művek ugyanis igen alapos és gondos munkafolyamat eredményeként születhetnek csak meg. Nem sebbel-lobbal készülnek - sokszor évek, évtizedek hangsorgalmu akribiája áll mögöttük. A helyismereti tevékenység intézményi rendszerében a publikáció csak "lecsapódás" lehet, - s a szóképet felbontva ez azt is jelenti: forralni, érlelni, párologtatni kell az anyagot, hogy értékes legyen az, ami végezetül nyomdába kerül. Éppen ezért munkálkodásunk jelentős része (első fázisa, sőt sokszor a következők sem) kiadványelőkészítési munkának nem tekinthető: az állománygyarapítás, feltárás cédulázó, katalogizáló hétköznapi szorgalma, megfelelő mutatóapparátusok létrehozása csupán. Éppen ezért azt is érdemes leszögezni: nem mindenben és nem mindenkor kell az intézmények között - a kiadványok tekintetében - (látszat)együttműködést létrehozni, a jó műveket a használó ugyanis egybekapcsolja. Általános r e g i o n á l i s m ű v e l ő d é s i kooperáció kell, s elsőrendűen az. Az állománygyarapítási, feltárási, ismeretterjesztési kapcsolatok nyomán jelölhetők azután ki a sokszorosított terjesztésre szánt művek közös tervei.

Az imént elmondottakat legkézenfekvőbbben azoknak a megyei könyvtáraknak a példájával illusztrálhatjuk, amelyeknél már felmerülhet ez a súlyozási kérdés. Közismert - vagy ha nem, helytelen, hogy így van -: legtöbb általános tudományos könyvtárunk munkájának elválaszthatatlan része (vagy ahol még nem: kiáltó a hiány) a helyismereti munka. ("A megyei könyvtár tevékenységében nem részterület, hanem az egész munka egyik aspektusa, funkciója a helyismeret" - fogalmazta meg igen találóan Bényei Miklós, a debreceni Megyei Könyvtár munkatársa.) Tehát igényes tudományos, dokumentációs műhelyek is egyben. Méltán hivatkozhatunk a szombathelyi, a veszprémi, a kaposvári és a miskolci megyei könyvtár teljesítményeire és ezzel összefüggően a vidék művelődésében betöltött szerepükre. Mi sem bizonyítja világosabban, hogy a közművelődési és a tudományos könyvtárak szembeállítás - ezen a szinten - mennyire idejétmúlt, mint az a tény, hogy az említett intézmények nemcsak karöltve dolgoznak rangos tudományegyetemi könyvtárakkal (a JATE és a KLTE könyvtárával), hanem sok tekintetben előttük is járnak. Megyei intézményeink lassacskán másfél évtizedes ilyen irányú tevékenységéből - ma már világosan láthatjuk - a hosszú munkával és gonddal készült megyei sajtóbibliográfiák, az esetleg rövid időszakot átfogó, de a teljességre törekvést és a mérlegelő válogatást összekapcsoló cikkbibliográfiák jelentik a legfontosabb publikációkat. A megyei sajtóbibliográfiák sorozatát teljessé kell tenni - s ez ügyben a Könyvtáros szerkesztősége is lendítő erejű propagandát végzett 1970-ben - azonban nem a kiadványi munkán kell és lehet lemérni, hogy ki mennyiben és milyen színvonalon tesz eleget a helyismereti követelményeknek. Egy alapos bibliográfiai kartoték több és jelentősebb lehet, mint egy sokszorosítva kiadott, rosszul válogatott, fáradságosan és nehezen kezelhető mutatókkal ellátott cikkbibliográfia (magukért a hirlapi cikkekért ugyanis a megyei könyvtár olvasótermét keresi fel a kutató - ha erre kényszerül).

A könyvtári vonatkozásoktól a közgyűjteményi kiadványügy általánosabb kérdése-
ihez kanyarodva vissza: ha helyére is tesszük a kiadványt az intézmények munkájában, ezzel még nem léptünk a célpont felé; ez pedig a következő: a könyvtárakban, muzeumokban, levéltárakban folyó tevékenység a fontos dolgokban összekapcsoltassék. Ezügyben az első lépés joga és kötelessége az irányító szervé, a megyei tanács művelődési osztályáé. (Az a probléma, mely abból adódik, hogy a levéltár a VB elnökhelyetteséhez, a másik két intézmény pedig a művelődési osztály alá tartozik, véleményünk szerint okos belátással könnyen megoldható.) Ha ezen a szinten - akármilyen téves elgondolásból következően - aránytévésztés, egyenlőtlen súlyozás történik, ha az irányító szakemberek nem látják helyesen a közgyűjtemények sajátos és egymásra át nem hárítható szerepét, zavar támad. S támadt is a közelmúltban sok esetben, - s ez nemcsak kedvszegéssel, kommunikációs zavarral jár, hanem az ügy kárvallásával is.

A meglévő lehetőségekkel kell helyileg arányosan gazdálkodni, s akkor már nincs szükség a kiadványformák országosan egységes tipológiájára. SZÜCS Jenő a város-

történet hazai helyzetéről és feladatairól szóló akadémiái referátumában írja: a tudományág "fejlődésére nézve döntő, hogy kialakulnak-e azok a helyi kutatási centrumok, publikációs lehetőségek", melyek a fiatal szakemberek számára teret és lehetőséget adnak a munkára. Nem az a döntő tehát, hogy levéltári, muzeumi, könyvtári évkönyv, hogy muzeumi vagy könyvtári füzet, hogy a megyei tanács kiadásában megjelenő sorozat lát-e rendszeresen napvilágot, hanem az, hogy l e g y e n fórum, s ez sem kevesebb, sem több (1) ne legyen az egészségesnél.

KIADVÁNYFAJTÁK

Bár nem szorosan ide vágó kérdés, szemlénket - még ha érintőleg is - ki kell terjesztenünk a h e l y i f o l y ó i r a t o k r a is. Fontos a szerepük, ugyanis a rendszeres tájékoztatás és információtermelés szinterei. Tavaly év végén 16 olyan megyei jellegű folyóiratot számlálhattunk össze, melyek részben vagy egészen a helyismeret, helytörténet ügyét szolgálják ("Baranyai Művelődés", "Kecskeméti Néprajzi Közlemények", "Békési Élet", "Borsodi Szemle", "Borsodi Művelődés", "Fejér Megyei Szemle", "Soproni Szemle", "Hevesi Művelődés", "Uj Forrás", "Palócföld", "Nógrádi Szemle", "Somogy", "Szabolcs-Szatmári Szemle", "Jászkunság", "Vasi Szemle", "Budapest"), s ehhez a számhoz joggal számíthatjuk a periodikum jellegű sorozatokat is ("Körösmenti Honismereti Közlemények", "Matyóföld", "Battonyai füzetek", "Somogyi Almanach" stb.), valamint a hat vidéki irodalmi folyóiratot. Tekintélyes a szám, a spektrum mégis hiányos. A s z e - g e d i és C s o n g r á d m e g y e i publikáció a "Tiszatáj" oldalain szorong, a nagymultu D e b r e c e nben nincs helyi folyóirat (pedig hosszú időn át volt "Debreceni Szemle"), G y ő r megyét csupán S o p r o n városi lapja képviseli stb. Nem lehet célunk itt ezeknek az orgánumoknak a tartalmi kérdéseit tárgyalni, - két dolgot azonban érdemes rögzíteni.

A folyóiratok különböző szervek kiadásában jelennek meg, többnyire azonban mégis a megyei tanács művelődési osztályának égisze alatt. A szerkesztő bizottságokban (s egyben a megyei helytörténeti bizottságokban) viszont sokszor nincs képviselve valamennyi közgyűjtemény, akár a vezető személyével, akár az intézmény helyismereti specialistájával. A tanácsi kiadás jó lehetőség: a sokirányúság és a pártatlanság forrása lehet.

Igen szembetűnő e folyóiratok dokumentációs és bibliográfiai szerepének egyetlensége. Sok helyen egyébként tudós szerzők forrásmegjelölés, jegyzetek nélkül publikálnak. Példamutató a "Vasi Szemle" rendszeresen megjelenő rovatára a megyét érintő kurrens helyismereti irodalom egészéről adott bibliográfiájával. Ezt nem is egyszerűen példának kell tekinteni: a könyvtári szolgáltatás részévé kell tenni. Mégpedig olyan formában, ahogy ezt S z o m b a t - h e l y e n teszik: különlenyomat formájában közzétéve a kurrens bibliográfia a periodikumtól függetlenül is használhatóvá válik.

A közvetlenül, intézményi kiadásban megjelenő sorozatok ugyancsak változatos képet mutatnak országszerte. Elleneznünk is kell minden pedánsan egységesítő törekvést. Az egészséges változatosságnak azonban - akár csak a folyóiratok terén - itt is vannak árnyoldalai. S o m o g y megye ujonnan kialakult kiadványszerkezete példamutató: van "Levéltári Évkönyv", van a honismereti szakörök számára jó tájékoztatást nyújtó "Somogyi Honismereti Híradó", értékes monográfiák, esszék jelennek meg a "Somogyi almanach"-ban s ezenkívül van "Somogy" c. folyóirat. Az ország keleti részén viszont M i s k o l c mutat fel az átlagnál egészségesebb és arányaiban jónak mondható publikációs bázist ("Borsodi Szemle", "Borsodi Művelődés", "Muzeumi évkönyv", valamint a "Napjaink" c. irodalmi folyóirat).

Nem lehet cél, és sugalmazni sem érdemes, hogy mindhárom intézmény évkönyvet adjon ki. Ennek a kiadványformának hazánkban igen nemes hagyományai vannak. Csak országos érdeklődésre számot tartó szaktanulmányok közlésére érdemes fenntartani - ha erre nincs, vagy még nincs lehetőség, jobb mellőzni, mint a papírt, a nyomdai lehetőséget tékozolni. Ha évkönyv nincs is, aligha akad olyan megye, ahol a különböző szakerületeken dolgozó szerzők (muzeológusok, levéltárosok, könyvtárosok, tanárok, szakkörvezetők, képzett független kutatók) ne tudnának bizonyos rendszerességgel rangos gyűjteményt dolgozataikból összeállítani. Ilyen esetben a helytörténeti bizottság gondozásában és szervezésével jelenhetne meg bizonyos rendszerességgel - esetleg jó sokszorosításban, a megyei tanács anyagi támogatásával - tanulmánykötet. Ezekben is nélkülözhetetlenné kellene tenni az adattári közléseket: bibliográfiákat, repertóriumokat, forrásjegyzékeket.

TÁJÉKOZTATÁSI ÉS FORRÁSMŰVEK

Az eddig leírtaknál nagyobb nyomatékkal szeretnénk hangsúlyozni, hogy a jelenlegi helyzetben a legsürgetőbb és legfontosabb a helytörténettel, helyismerettel összefüggő t á j é k o z t a t á s i illetve f o r r á s m ű v e k kérdése, melybe a könyvtári bibliográfiák, muzeumi adattárak, levéltári fondés állagjegyzékek éppugy beletartoznak, mint a különböző szakági topográfiák és helyi lexikonok. A jelenlegi helyzet legjellegzetesebb vonása az, hogy az érdemi vállalkozások /holott nem tegnap, sőt nem is tegnapelőtt kezdődtek/ szinte valamennyien csonkák, befejezetlenek. Az erőt - helyi és országos szinten - véleményünk szerint ezekre kellene mielőbb összpontosítani. Számos megyében az érdeklődő olvasó, kutató egyáltalán nem juthat összefoglaló helytörténeti segédlethez, sok esetben ma is a "Magyarország vármegyéi és városai" c. lassacsckán évszázados, poros sorozat köteteire kénytelen hagyatkozni. Az alábbiakban említendő kiadványok, sorozatok ügyében való sürgetésünk természetesen nem lehet felhívás a felületességre vezető hajszára, tudjuk jól, ezeknél a műveknél kell a legigényesebbnek, a legkörültekintőbbnek lenni, - nem csak a ma s a közvetlen holnapok számára készülnek. A jelenkori bibliográfus, lexikon-

szerkesztő hosszú időszakra örökíti meg tudását és szorgalmát. (Mérce- és példaként a könyvtáros - más szakemberek előtt is - joggal hivatkozhat a "Budapest történetének bibliográfiájá"-ra, mely a F ő v á r o s i S z a b ó E r v i n K ö n y v t á r hosszú évtizedes munkájának gyümölcse, bár - mi tagadás - ez is csonka; a mutatókötet még mindig várat magára.)

Nem teljes jelenleg a GYÖRFFY-féle történeti földrajz, néhány kötettel szerénykedik a műemléki és régészeti topográfia, a földrajzi helynévgyűjtés kiadása épp hogy megindult. Ezeknél is fontosabb témánk szempontjából: a közel egy évtizede indított "Magyarország helytörténeti lexikona" c. kiadványsorozatnak mindeddig csupán egy, veszprémi kötete van. Pedig igen fontos, szintetikus kiadvány; nem nélkülözheti a levéltári forrásokat, a régészeti, néprajzi gyűjtést, s az első kötet tanulsága szerint bibliográfiája is sok szempontból pótolná - amíg megjelennek - a megyei könyvészetek, repertóriumok leglényegesebb irodalmát. A könyvtáraink által készített s már említett megyei sajtóbibliográfiák eddig megjelent kötetivel kapcsolatban is csak reményünk van: kiegészülnek az elkövetkezendő években, teljes és színvonalas országos sorozattá állnak össze (köztudott, hogy az országos sajtóbibliográfia megjelentetésétől az Országos Széchényi Könyvtár jelenleg igen messze áll). Ennek a teljes megyei hírlap- és folyóiratanyagot közlő, lelőhelyre is utaló műnek sok praktikus haszna is van, - ahol a könyvtárosok már mindennapos segédeszközként használják (pl. Szombathelyen, Veszprémben, stb.), ott tudják, hogy a helytörténetben nélkülözhetetlen helyi periodika-anyag hiányait is jelzi, reprodukciós kiegészítéséhez iránymutatásul szolgál.

A kutató - bármilyen szintű és képzettségű is legyen - legtermészetesebb igénye az lehetne, hogy a forrásutalásokat, ha már intézményileg nem is, referenz művekben e g y h e l y ü t t találja meg. Bár elvileg elképzelhető a bibliográfiai, levéltári, muzeológiai adatokat szintetikusan közlő megyei tájékoztatók létrehozása, a jelenlegi helyzet ismeretében mégis illúziónak látszik ez. Járhatóbb és realisabb az a megoldás, amely az intézmények közötti gondos k i a d v á n y i ö s s z e h a n g o l á s útján kínálkozik. S ezek közül is elsősorban a könyvtárak és a levéltárak jó kapcsolatára volna szükség. Miért volna megoldhatatlan az, hogy közel egyidőben jelenjen meg egy korszak könyvészete a könyvtár, s ugyaneiről az időszakról a kéziratos forrásanyagot bemutató mű a levéltár kiadásában? Kérdésünk nem véletlenül szónoki.

Van - s nem is kis számú - tennivaló még a könyvtárak közötti h o r i z o n t á l i s e g y ü t t m ű k ö d é s terén is. Ezek közül is hadd említsem azt a tényt, hogy épp Szegeden, Pécsen, Debrecenben nem jelent meg nagyobb szabású könyvészeti munka, e városok (megyék) sajtóbibliográfiái késlekednek, pedig épp ezekben a - regionális központ szerepét is betöltő - városokban egyetemi, megyei és városi könyvtárak működnek. Ismerve e könyvtárak helyismereti kérdésekben való ügybuzgalmát és szorgalmát, lehetetlen nem arra gondolni, hogy a több szék között a padalá került (vagy ott vesztegel) az, amit hiányolunk.

S ezzel kapcsolatban - bár érdemben nem érinthetem - arról is érdemes szólni, hogy könyvtárainkban milyen s o r r e n d látszik helyesnek a kiadványok terén. A sajtóbibliográfiáról már szoltunk, az vitathatatlanul az első. Másodjára a könyvészetek a fontosak, esetleges korzakonkénti bontásban. Köztudott a sajtócikkek jelentős szerepe a helyismeret igen szerteágazó, részletkutatásokat hasznosító és nyújtó területén. E repertóriumokkal mégis igen csinján kell bánni. Anélkül, hogy a vállalkozások tiszteletreméltó voltát, sőt szinte erejüket meghaladó teljesítményét kétségbe vonnánk, az elmúlt évben megjelent v e s z p r é m i és t a t a b á n y a i kiadásu, 25 évet felölelő repertórium jogosultsága erősen vitatható. Az erősebb szelekció, a gondosabban kidolgozott indexrendszer hiánya miatt sok kivetni való maradt e testes kötetekben. Az ehhez hasonló nagyszabásu adathalmazok helyett a nyomtatott dokumentumokat feltáró kartotékrendszer tökéletesítésére, a visszakeresési lehetőségek jobbitására érdemes inkább - véleményem szerint - az energiát fordítani. (Elnézést kell kérnem az iménti "szabálytalan" kritikai mondatokért, s bizonyítás nélküli "kinyilatkoztatásért", - helyesen és jogosan ezeknek a mondatoknak egy részletes, elemző bírálat szövegében kellene helyet kapniok. A jelen esetben viszont a gondolatmenet kényszere helyezte őket ide.)

Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a legszélesebb közönségnek szánt megyei o l - v a s ó k ö n y v e k minőségének, jellegének rövid taglalása is. Tíz éve jelent meg az első, a Z a l a megyei levéltár igazgatója, DEGRÉ Alajos szerkesztésében, a többi kötetet is javarészt a levéltárak adják ki. A legtöbb megyében megjelent, a sorozat hamarosan teljessé válik, - bár sok helyütt rész-kötetek, sorozatok formájában publikálják ("Forráskiadványok Békés megye történetéből", "Források Budapest múltjából"). E kiadványtípusból - könyvtáros szemmel - KANYAR József műve látszik a legsikerültebbnek ("Harminc nemzedék vallomása Somogyról"), amely is iratokat, nyomtatott dokumentumokat egyaránt közöl, a köztörténetből ismerős tényeket elhagyva a helyi történelem alakulásának sajátos vonásait tükrözi, alapos jegyzetapparátussal további olvasmányok felé irányítja az olvasót, sőt a kötet végén gondos bibliográfiát, forrásjegyzéket is mellékel az ismeretterjesztést szolgáló összeállításhoz.

RENDSZERES TÁJÉKOZTATÁS

Méltán irhattuk a tanulmány elején: vannak értékes kezdeményezések, jó művek. Ezek is azonban legtöbbször elszigetelten, a társintézmények tudta, (bizonyos esetekben, amikor erre szükség lehetne) közreműködése nélkül készülnek. A helyismeret, helytörténet összefoglalásainak, segédleteinek, forráskiadványainak, referensz műveinek megyei t e r v e i t egyeztetni kell, az intézmények között ki kell alakítani az egészséges i n f o r m á c i ó s k a p c s o l a - t o k a t . A jelenlegi helyzetben ezt a Helytörténeti Bizottságok keretein belül lehetne legésszerűbben megoldani. Ehhez azonban szükség van a tanács közreműködésére s a bizottság tagjainak helyes arányu összetételére. Ajánlatos

lemme, ha ezek az intézményektől független társadalmi szervek egyben inspirátorai is lennének e nagyobb szabásu munkáknak, - ez azonban a bizottság jogilag is rögzített státusa és anyagi lehetőségei nélkül elképzelhetetlen. A jelen helyzetben is megtehető: az írásban is rögzített, h o s s z u t á v u k i a d v á n y t e r v készítése.

Befejezésül rövid összefoglalást szeretnék adni arról, ami ugyancsak sok gondot, nyugtalantságot okoz: a már megjelent művek fölötti áttekintés kérdéséről. 1971-ben a "Századok", valamint a helyi folyóiratok recenziós rovatain túl h á r o m kurrens könyvészeti tájékoztató áll a szakemberek rendelkezésére, ha a helyi vonatkozásu kiadványok között akarnak tájékozódni. Az "Uj Könyvek"-ben a könyvkereskedelmi forgalomba került művek felett tarthatnak szemlét, az év eleje óta az Állami Könyvterjesztő Vállalat kiadásában megjelenő "Tájékoztató a könyvkereskedelmi forgalomba nem került kiadványokról" c. havi füzetek anyagával egészíthetik ki ezt, s - késve bár - a "Magyar Nemzeti Bibliográfia" számaiból szerezhethetnek tájékoztatást. A három orgánumból végül is megközelítő teljességgel képet lehet nyerni a helyismereti vonatkozásu sokszorosított és nyomtatott (könyv jellegű) kurrens termésről. Nem egyszerű dolog ez, a jelenlegi helyzetben azonban meg kell elégednünk ezekkel a lehetőségekkel. Egyébként is: a kérdés a nemzeti bibliográfia egész rendszerének korántsem megoldott, tágabb problematikájába tartozik.

A már meglévő forrásokról, művekről való tájékoztatást szolgálja majd, ha megjelenik a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában tervezett s az elkövetkezendő években kiadni szándékozott helyismereti "guide" jellegű kézikönyv is, amely helytörténeti-helyismereti kutatómódszertani utmutatást, a levéltári, könyvtári és muzeumi, egyházi gyűjtemények "Minerváját", valamint egyes másodfoku bibliográfiát tartalmaz majd. A mű az intézmények közötti kooperáció szellemében készül: levéltáros, muzeológus szerzőket kívánunk megnyerni munkatársnak. E tervvel s a fent vázolt együttműködési elképzelésekkel kapcsolatban is elmondhatjuk: fektessük le a közös munka alapelveit, s ne vitázzunk soká - magukat a kiadott műveket kell jól, színvonalasan, mielőbb m e g - c s i n á l n i .